

Stanka Mujo

diplomski studij povijesti, istraživački smjer: Moderna i suvremena povijest (19. i 20. stoljeće)

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Lovro Kunčević, *Vrijeme harmonije: O razlozima društvene i političke stabilnosti Dubrovačke Republike*

(Zagreb – Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2020), 202 str.

Historiografska istraživanja koja se bave Dubrovačkom Republikom, usprkos preobilju događaja i nakon propasti 1808. godine, još uvijek prednjače nad potonjima. Razlozi za to su složeni. U ljudskoj je prirodi da radije istražuje slavno doba, prosperitetno i obećavajuće, nego ono koje je donijelo stagnaciju i krizu. Osim toga, izvori za stariju dubrovačku povijest kudikamo su bolje obrađeni, zbog čega ni opseg literature ne zaostaje pa je takve teme lakše obrađivati nego one koje se tiču modernoga doba. U konačnici, sam autor ovoga naslova je medievist. Lovro Kunčević diplomirao je povijest i filozofiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu nakon čega je na Central European University (Department of Medieval Studies) doktorirao s temom „The Myth of Ragusa: Discourses on Identity in an Adriatic City-State (1350-1600)”. Danas je zaposlen na Zavodu za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku gdje vodi brojne zanimljive projekte. S obzirom na fokus tijekom doktorata i mjesto stanovanja, sasvim je razumljiv izbor teme istraživanja.

Iako je ovu temu i ranije obrađivao akademik Nenad Vekarić, na koje ga se Kunčević tijekom pisanja više puta osvrnuo i u konačnici mu posvetio knjigu, u ovom je izdanju dobila konkretan opseg. Knjiga se sastoji od četiri poglavlja i epiloga. S obzirom na to da je problematika pojedinog poglavlja složena, ona su podijeljena u više potpoglavlja. U knjizi nema niti jedne tablice ili fotografije, što će neki smatrati manom, no možda to i nije. Ako prilog nema posebnog smisla, ne treba ga nametati. Također, u ovoj tematici zaista ne bi imao pretjeranu svrhu. Kunčević je mogao staviti pokoju sliku vlastelina ili pučanina, izvadak iz arhivske građe ili možda tablicu, no takvo što nije presudno za kvalitetu rada. Što se izvora tiče, autor ih je pronašao u dubrovačkom, ali i venecijanskom arhivu. Popis literature je zbilja podugačak, a značajno je to što se autor nije usmjerio samo na naslove dubrovačke tematike, već i one koje se tiču drugih dalmatinskih gradova, ali i talijanskih gradova-država. Komparacija s drugim konstruktima koji su imali utjecaja na kreiranje dubrovačke politike, ekonomije i općenito ustrojstva, izrazito je bitna jer nam daje

Lovro Kunčević, Vrijeme harmonije: O razlozima društvene i političke stabilnosti Dubrovačke Republike

uvid u sličnosti i razlike, prednosti, ali i nedostatke te male srednjovjekovne Republike.

Uvod (11-30) se u ovoj knjizi tretira kao posebno, prvo poglavlje. Autor, osim što ističe problematiku, postavlja hipotezu, istraživačko pitanje i metodu, donosi i kratak povijesni pregled. Metodologija kojom se pristupa ovoj temi pomalo je specifična. Naime, Kunčević polazi od hipoteze da su stabilnost i blagostanje u Dubrovačkoj Republici bili odraz odsutnosti pobuna, zavjera ili protesta. U tom smislu on istražuje zašto se nešto nije dogodilo, zašto je nešto izostalo. Takvo je istraživanje bitno zahtjevnije jer argumenti imaju negativan predznak, odnosno trebaju nešto opovrgnuti. Ipak, svjestan da je takva razina sklada u stvarnom svijetu ipak nerealna, u jednome od potpoglavlja čitatelju predočava i momente kada je on bio narušen. Takve je epizode podijelio u nekoliko podtipova. U četiri i pol stoljeća dogodile su se samo dvije velike bune – Lastovska 1602. i Konavoska 1799. godine. Puno češći bili su sukobi između vlastelinskih klanova, o čemu je pisao Vekarić, kao i protesti pučana. Zbog vrlo strogih kazni u slučaju kritiziranja vlasti, taj oblik protesta javio se svega nekoliko puta. Ono što je zapravo fascinantno jest činjenica da su podanici tijekom cijelog tog razdoblja imali pristup oružju. Republika nije imala profesionalnu vojsku pa se u slučaju krize oslanjala uvijek na njih. Zanimljivo, tu svoju poziciju nikad nisu zloupotrijebili, a Kunčevića zanima zašto je tomu tako i koji su faktori tome doprinijeli?

Interesantno, autor se odmah na početku ogradio istaknuvši nedostatke svoga rada. Iako su distrikt i grad funkcionirali više-manje kao jedinstvena cjelina, kako bi temu suzio fokusirao se samo na gradsku jezgru. Osim toga, autor drži da nije najbolje obradio utjecaj represivnog aparata i financijskog sustava kao faktora koji su utjecali na pacifikaciju dubrovačkog stanovništva, jer su arhivski izvori po tome pitanju dosta nesređeni.

Geopolitički i gospodarski okvir (31-52) poglavlje je u kojem Kunčević postavlja tezu da stabilnost nije bila tek rezultat unutrašnjopolitičke ravnoteže, već i one na vanjskopoliitičkom planu. Dubrovnik se u ranom novom vijeku nalazio „sred usta ljuta Zmaja ... i nokata bijesna Lava“ – Osmanskog Carstva i Mletačke Republike. Potonji su im bili zakleti neprijatelji, a istočne su susjede smatrali barbarima, nevjernicima, zbog čega savezništvo nikako nije dolazilo u obzir. Stalna prisutnost dvaju jako moćnih neprijatelja u gradu je među stanovništvom stvarala jaču koheziju i solidarnost. S druge strane, tu su i gospodarski faktori. Dvije glavne ekonomske grane bile su trgovina i pomorstvo. Ne samo da se od njih dobro privređivalo, već je to značilo i da je „najopasnija politička skupina“ – odrasli muškarci u naponu snage – vrlo često odsutna. Osim toga, nije bilo ni gildi za trgovce, ni ceha za pomorce, već je država nadzirala obje djelatnosti. To znači da nije bilo prostora da se ljudi iste profesije nađu na istom mjestu, raspravljaju o problemima i traže promjene. Na koncu, zbog svojevrsnog blagostanja, ali i činjenice da se za obrambene potrebe jako malo izdvajalo, u Republici nisu postojali stalni porezi. A upravo su oni bili najčešći razlog pobuna u drugim europskim državama.

Patricijat i njegovi podanici (53-102) poglavlje je koje je na neki način središnji dio ove knjige i teme. Kunčević ga je podijelio na četiri dijela jer se radi o četirima različitim skupinama – eliti, građanima, pučanima i Crkvi kao

glavnoj paralelnoj instituciji vlasti. Bez obzira na postojanje raznih društvenih slojeva koji su uživali različita prava i obaveze, stanovnici Dubrovačke Republike nisu se doživljavali kao rivali, već su vodili normalan suživot. Svim tim slojevima daje zvučan epitet – pitomi – pitoma elita, građani i puk.

Što se tiče plemstva, smatra da njihova „pitomost“ proizlazi iz „urbane i merkantilne prirode“. Za razliku od ostalih dalmatinskih velikaša koji su često posjedovali goleme zemljoposjede, dubrovačka je elita bila vezana samo uz grad te su se često bavili trgovinom. Nadalje, iako se na zatvaranje Velikog vijeća 1332. godine i ograničavanje patricijata na određen broj obitelji često gledalo negativno, autor razbija taj mit. U trenutku zatvaranja u vlasteoski krug ušlo je 1700 ljudi, a cijeli je Grad brojio 4000 ljudi. To znači da je gotovo 40 % stanovništva dobilo pravo sudjelovanja u vlasti. Ipak, ta je vlast bila vrlo specifična jer nije postojao način da se stekne osobna moć. S druge pak strane građani nisu imali pravo direktnog sudjelovanja u vlasti. Međutim, postojale su poluge preko kojih su mogli djelovati. Otvorena im je bila diplomatska služba te su mogli djelovati kroz bratovštine. I na koncu pučani – obični građani. Iako bi se očekivalo da će se zbog brojnosti najlakše mobilizirati i pobuniti, nisu imali razloga. Kunčević drži da razlog njihova pacifizma leži u činjenici da Republika nikada nije dozvolila postojanje moćnih cehova. Svi su se slojevi okupljali na istom mjestu – u bratovštinama koje je strogo kontrolirala država. Tako su zapravo surađivali pa mjesta za sukob nije bilo. No, takav slučaj nije bio u ostalim dalmatinskim gradovima, gdje je sama mletačka vlast, vođena geslom *divide et impera*, potencirala unutarnjopolitičke sukobe.

Posebnu pozornost autor je posvetio Crkvi koja je dubrovačkim vlastima predstavljala potencijalnu opasnost. Iako je država u to doba nije mogla kontrolirati, na sve su načine nastojali na nju utjecati. Iako nisu mogli samostalno birati nadbiskupa, zabranili su da on ne bude iz grada jer su tako bili sigurni da se moć neće koncentrirati u rukama jednoga. Ipak, Senat si je zadržao pravo da imenuje dva nadbiskupova sufragana – stonskog i trebinjsko-mrkanskog, kao i obične svećenike. Zanimljivo je da je u Republici postojala određena laicizacija prije prave laicizacije. Tako Crkva nije mogla stjecati nekretnine, a u slučaju da pojedinac oporučno ostavi novac, o raspodjeli određuje državna riznica. Svjetovna je vlast čak i vjerske rituale – Festu svetoga Vlaha – koristila za promicanje političkih ideala te od sveca stvorila sliku božjeg poslanika – branitelja slobode i neovisnosti. Iako Sveta Stolica nije bila najsretnija s ovom situacijom, na sve je bila primorana pristati, jer je Dubrovnik bio zadnja točka obrane kršćanstva od „nevjernika“.

U zadnjem poglavlju *Politička kultura i institucije* (103-132) Kunčević na tri razine obrazlaže da je politička stabilnost bila posljedica društvene stabilnosti, a to su omogućili kolektivizam, konzervativizam i ideal društvene harmonije. Tijekom cijelog razdoblja postojanja Dubrovačke Republike vlasti su sijale strah da će nešto ili netko narušiti sklad. Nisu se bojali samo stranaca, već i samih sebe. Zato je svaku dužnost obnašalo više ljudi, a mandati su bili jako kratki. Najkraći je bio onaj dubrovačkog kneza koji je trajao tek mjesec dana. Kunčević to jednostavno naziva stalnim „strahom od individualne moći“. Iako danas ekstremni konzervativizam često tumačimo negativno, za Republiku je on bio iznimno pozitivan. Stari su Dubrovčani zazirali od no-

votarija tvrdeći da „starom gradu ne trebaju novi zakoni“. Na koncu, imali su tu dozu mudrosti, možda i lukavosti, ili kako se u dubrovačkom kraju kaže – *malicioznosti* – da pred strancima, ali i pred domaćima zataškaju realnost situacije. Iako je moralo biti neslaganja i netrpeljivosti, to su spretno prikrivali. Gotovo je svaki aspekt javnog života bio obavljen svojevrsnim velom tajne. Kombinacija ovih triju modela ponašanja i vladanja, doprinijela je opstanku male Republike od kasnoga srednjeg vijeka i 1358. godine pa sve do početka modernog doba – 1808. godine.

Umjesto zaključka Kunčević piše *Epilog* (133-135). Dubrovnik je na određen način bio otporan na povijest“, tvrdi autor. I s njime bismo se složili. Svojom specifičnom politikom odolijevao je izazovima vremena. U strahu od vanjskih prilika, gradili su narativ kojim su stvarali koheziju među stanovništvom. Imali su sposobnost postaviti stroge granice i razlike među društvenim slojevima, a istodobno ih tako zbližiti i prožeti te stvoriti privid da razlike gotovo i nema. Na koncu, koketirajući između staromodnih praksi i svijesti o dolasku drugačijeg, novog doba, opstanak Republike prolongirali su do krajnjih granica. Iako bi bilo stvari za prigovoriti autoru, zapravo nemamo konkretno što jer se on sam na početku ogradio od nedostataka knjige. Definitivno bi tema bila jezgrovitija da je u istraživanje uključio sve ono što je naveo da neće. Međutim, onda dolazimo do zaključka da bi takva knjiga vjerojatno nosila drugačiji naslov i imala nešto drugačiju tematiku. To i nije nužno loše jer takva situacija otvara prostora nekom drugom povjesničaru.

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 19 2024.

Pro Tempore

Časopis studenata povijesti,
godina XIX, broj 19, 2024.

Glavna i odgovorna urednica
Tijana Vokal

Zamjenica glavne urednice
Ivana Đorđić

Uredništvo
Filip Bačurin
Marija Bišćan
Ivan Ćorić
Ivana Đorđić
Adrian Filčić
Ivan Mrnarević
Marko Perišić
Ruben Prstec
Matija Pudić
Tijana Vokal

Urednici pripravnici
Klara Miholić
Ivan Moškatego
Patrik Smolak

Redakcija
Filip Bačurin
Marija Bišćan
Ivan Ćorić
Ivana Đorđić
Adrian Filčić
Klara Miholić
Ivan Moškatego
Ivan Mrnarević
Marko Perišić
Patrik Smolak
Ruben Prstec
Matija Pudić
Tijana Vokal

Tajnik Uredništva
Adrian Filčić

Recenzenti
dr. sc. Damir Agičić
dr. sc. Zrinka Blažević
dr. sc. Inga Vilogorac Brčić
dr. sc. Aleksandra Golubović
dr. sc. Branimir Janković
dr. sc. Filip Šimetin Šegvić
dr. sc. Ivica Šute
dr. sc. Nikola Tomašegović

Lektura za hrvatski jezik
Lorenia Jantolek
Martina Prosen
Lucija Rak
Josipa Skenderović
Gabrijela Soldan
Jakov Zidarić

Lektura za engleski jezik
Anamarija Brusić

Oblikovanje
Boris Bui, FF press

Izdavač
Odsjek za povijest Filozofskog
fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Tisak
Studio Moderna d.o.o., Zagreb

Naklada
Tiskano u 100 primjeraka.

ISSN: 1334-8302

Tvrdnje i mišljenja u objavljenim radovima izražavaju isključivo stavove i mišljenja autora i ne predstavljaju nužno stavove i mišljenja uredništva i izdavača.

Izdavanje ovog časopisa financirano je novcem dobivenim na natječaju za studentske projekte Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu te sredstvima koja je ustupio Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Redakcija časopisa Pro tempore iskreno zahvaljuje Odsjeku na financijskoj podršci.

Časopis se ne naplaćuje.

Adresa uredništva

Odsjek za povijest
(za: Uredništvo Pro tempore)
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Ivana Lučića 3, 10 000 Zagreb

Kontakt

casopis.protempore@gmail.com

Web-stranica

<https://protempore.ffzg.unizg.hr/>